

Kaksi näkökulmaa yhteiskunnalliseen epävarmuuteen

PASI PYÖRIÄ

Keskustelu palkkatyöyhteiskunnan kriisistä ei ota lauantuakseen. Aivan uudesta aiheesta ei ole kyse, sillä jo 1970-luvulla Daniel Bell Amerikassa ja André Gorz Ranskassa uumoilivat työväenluokan kuolemaa tai ainakin sen poliittisen vaikutusvallan hiipumista. Nykyteoreetikoista etenkin Ulrich Beck on useissa kirjoituksissaan povannut työyhteiskunnan romahduttavaa kriisiä. Beck on myös kutsunut yhteiskuntaluokkia zombi-kategoriaksi. Beckin mukaan epävarman työn ja korkean työttömyyden aikana luokkajako ei enää kuvasta todellista sosiaalista eriarvoisuutta.

Uusin käänne tässä väittelyssä on akateemisen älymystön piirissä noussut uusi luokkatietoisuus. Ero menneeseen on siinä, että teollisen ajan proletariaatti on saanut väistyä prekariaatin ja kognitariaatin tieltä. Uuden informaatiokapitalismin väitetään riistävän yhtä lailla niin minimipalkattua silpputyötä tekeviä kuin korkeasti koulutettuja aivotyöläisiäkin eli niin sanottua kognitariaattia. Näin esimerkiksi Michael Hardt ja Antonio Negri ajattelevat pari vuotta siten suomennetussa teoksessaan *Imperiumi*, jota on kutsuttu informaation ajan *Kommunistiseksi manifestiksi*.

Samoilla linjoilla Hardtin ja Negrin kanssa liikkuu italialainen Franco Berardi (s. 1949), joka hänkin on – kuinkas muuten – vuoden 1968 poliittisen opiskelijaradikalismien perillisiä. Be-

rardi on yhtä aikaa filosofi-kirjailija, (kuva)taiteilija ja poliittinen globalisaatiokriittinen aktivisti, jonka tässä arvioitava antologia koostuu kirjoittajan viimeaikaisista esseistä ja yhdestä haastattelusta. Suommennoksesta on vastannut joukko verkkolehti *Megafonin* lukijoille tuttuja nuoremman polven vaikuttajia.

Berardin *Tietotyö ja prekaari mielentila* -teosta jäsentää ajatus omnipotentista mediakoneistosta. Joukkoviestintä, informaation räjähdysmäinen kasvu, abstraktin tietotyön yleistyminen ja yksilöiden velvollisuus olla jatkuvasti tavoitettavissa ja siten pääoman käytettävissä saavat aikaan kokemuksen kroonisesta stressistä, jota kaikki eivät kestä. Huumeiden ja mielialalääkkeiden käytön yleistyminen on Berardille suora seuraus tuotannon ja kommunikatiivisen rytmin kiihtymisestä. Erityisesti työn pirstoutuminen johtaa epätoivoon ja kyynisyyteen.

Jos Berardin analyysi jäisi tähän, lopputulos ei olisi arvion arvoinen. Kirjoittaja muistuttaa, että työsuhteiden prekaari luonne ei ole uusi ilmiö. Itse asiassa pysyvät tai jopa elinikäiset työurat, yksiselitteiset työntekijät ja ennustettavasti virkailien mukaan kasvava palkka olivat todellisuutta vain verrattain lyhyen aikaa historiassa, 1900-luvun sydämessä. Sotien jälkeisenä kapitalismin kultaisina vuosikymmeninä ammattiyhdistysliike, ”täystyöllisyys” ja valtioiden harjoittama talouden sään-

Franco “Bifo” Berardi
Tietotyö ja prekaari mielentila
Suom. Mikko Jakonen, Inkeri Koskinen, Jukka Peltokoski, Miika Saukkonen, Markus Termonen, Eetu Viren, Akseli Virtanen & Jussi Vähämäki
Helsinki: Tutkijaliitto, 2006
155 s.

Robert Castel
Sosiaalinen turvattomuus Mitä on olla suojattu?
Suom. Tiina Arppe
Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 2007
65 s.

tely suojasivat yhteiskuntaa pääoman väkivallalta, Berardi pohdiskelee.

Nykyisessä tilanteessa uutta ei siis ole kokemus työn epävarmuudesta, vaan tekniset ja kulttuuriset olosuhteet, joissa tietotyö prekarisoituu. Esimerkiksi ohjelmointityötä teetetään yhä enemmän Intian kaltaisissa kehittyvissä maissa, joissa koulutetun mutta edelleen edullisen työvoiman määrä kasvaa nopeasti. Toinen ajankohtainen esimerkki on Kiina-ilmiön ulottuminen myös vaativaan tutkimus- ja tuotekehitystoimintaan. Suuret teknologiarytymykset alihankkijoihin vetävät myös

tutkimusta ja tuotekehitystä perässään halvempien kustannusten maihin.

Näin ollen tuotantoprosessit muuttuvat rekombinatorisiksi, kuten Berardi jälkistrukturalistisesta filosofiasta omaksumallaan kapulakielellä sanoo. Pääoma hajottaa tuotannon paloiksi, joita se yhdistelee joustavasti tarpeen mukaan. Tämän seurauksena syntyy uusi globaalinen verkostotalouden solmukohdissa toimiva alistettu luokka, kognitariaatti, joka kuitenkin omaa vallankumouksellisesta potentiaalia juuri siksi, että se operoi talouden kannalta kriittisessä rajapinnassa.

Lienee sanomattakin selvää, että vallankumouksen julistaminen kuulostaa vanhanaikaiselta. Tämä ei minua liiemmin haittaa. Kriittinen tulevaisuutta visioiva keskustelu on pelkästään suotavaa. Olisi kuitenkin virkistävä, jos nykyinen älymys tö puhuisi vähemmän itsestään ja muusta verrattain hyvin toimeentulevasta keskiluokasta ja enemmän todellisesta nykykapitalismin proletariaatista, kuten kassa-myyjistä ja muista palvelualan ylityöllistetyistä mutta alipalkatuista työn raskaan raattajista.

Entäpä pienyrittäjien, lokaa-
lin ”pikkuporvariston”, arki? Tippuisiko Berardin edustamalta kapitalismin kritiikiltä pohja pois, jos keskustelussa edes joskus nostettaisiin tasapainoisesti esiin sekä yrittäjän että työntekijän näkökulma?

* * *

Siinä missä Berardin motiivit ovat pitkälti poliittisia, vuonna 1933 syntynyt ranskalais sosiologi Robert Castel edustaa maltillisempaa ja analyttisempaa linjaa. Castel tunnetaan etenkin

psykiatrian sosiaalishistoriaa ja hyvinvointivaltiota käsittelevistä kirjoituksistaan. 1970-luvulla Castel oli yksi keskeisimmistä psykiatrian historiankirjoituksen uudistajista, joka Michel Foucault’n hengessä tarkasteli psykiatriaa kokonaisyhteiskunnallisesta näkökulmasta.

1980-luvulla Castel alkoi kiinnostua sosiaali- ja työmarkkina-poliittisista kysymyksistä, joita hän pohtii kirjassaan *Sosiaalinen turvattomuus: Mitä on olla suojattu?* Alun perin vuonna 2003 ilmestynyt teos on ytimekkääksi esseeksi yllättävän moniulotteinen analyysi hyvinvointivaltion kriisistä. Teoksessa ei pelkästään kerrata jo moneen kertaan käsiteltyjä hyvinvointivaltion kipupisteitä, vaan muistutetaan myös siitä, että aineellisen vaurastumisen käänköpuolella on kansalaisten vaatimustason lakkaamaton kasvu.

Castelin mukaan kansalaisuuden ja sosiaalisen hyvinvoinnin yhdistävää sopimusta uhkaa rajaton turvallisuusvaade, joka johtaa väistämättä turhautumiseen, koska täydellistä turvallisuuden tunnetta ei voi saavuttaa. Toisaalta on olemassa joukko konkreettisempia muutoksia, kuten individualisoituminen, yhteisöllisyyden heikkeneminen ja työsuhteiden muuttuminen aikaisempaa epävarmemmiksi, jotka murentavat hyvinvointivaltion suojamuureja.

Miten vauraiden länsimaalaisten kokemus turvallisuusvajees-
ta on selitettävissä? Onhan välittömän sodan uhka kaukana sekä väkivallan ja sosiaalisen kurjuuden äärimmäiset muodot valtaosin nujerrettu. Castelin vastaus tähän on, että turvattomuuden kokemusta ja yhteiskunnallisia turvamekanismeja ei pidä asettaa vastakkain, ikään kuin ne

edustaisivat kahta erillistä todellisuuden osa-alueetta. Kuten Castel kirjoittaa: ”Moderni turvattomuus ei kenties merkitsekään turvamekanismien puuttumista vaan pikemminkin niiden käänköpuolta, joka heijastuu turvamekanismien loputtoman metästyksen tai silmittömän turvallisudentavoittelun ympärille järjestäytyneeseen sosiaaliseen maailmaan.”

Paradoksaalisesti turvan tavoittelu itsessään voi synnyttää turvattomuutta. Turvallisuuden tunne tai sen puute ei ole puhtaasti luonnollinen olotila ihmiselle, vaan historiallisesti muuttuva suhde niihin turvamekanismien tyyppeihin, joilla yhteiskunta pyrkii takaamaan jäsentensä hyvinvoinnin.

Näin Castel päätyy keskeisimpään teesiinsä, jonka mukaan modernit yhteiskunnat rakentuvat turvattomuuden maaperälle, koska ne koostuvat yksilöistä, jotka eivät löydä sen enempää itsestään kuin lähiympäristöstäkään kykyä taata turvallisuuttaan. Castel ei puhu väestöä uhkaavista todellisista vaaroista vaan yksilökeskeisen kulttuurin ristiriidasta. Yhteiskunnan tosiasiallinen kyky vastata kansalaisten vaatimuksiin on koetuksella, kun yksilö on ylennetty yhteisön edelle.

Johtopäätöksensä Castel esittää, että turvallisuushuolen inflaatio on paljastettava, koska tämä asenne tuhoaa viime kädessä koko suojelun mahdollisuuden. ”Riskiherkkyyden jatkuva kasvu iskostaa pelon sosiaalisen elämän ytimeen, ja tämä pelko on hedelmätön, jos se kohdistuu hallitsemattomiin riskeihin, jotka kuuluvat vääjäämättä ihmiselämään”, Castel kirjoittaa.

Sosiaalinen turvattomuus -teos pakottaa pohtimaan ja kyseen-

alaistamaan monia nykyajan selviöitä. Esimerkiksi ajankohtainen keskustelu medikalisaatiosta on hyvä osoitus Castelin kriittikin tarpeellisuudesta. Toki sairauksia on syytä hoitaa ja ennen

kaikkea ennalta ehkäistä, mutta miksi meidän on niin vaikeata hyväksyä elämän rajallisuus?

Valmiita vastauksia Castel ei onneksi syötä, mutta kirjoittajan pohdinnat tarjoavat sitäkin

enemmän evästyttä hyvinvointipoliittisen keskustelun tueksi. Castelin loogisesti etenevä ajattelu myös miellyttäne useimpia lukijoita enemmän kuin Berardin esoteerisempi tyyli.

Globaali seksibisnes

PIRJO PÖLLÄNEN

Elina Penttisen väitöskirja *Corporeal globalization. Narratives of subjectivity and otherness in the sexscapes of globalization* käsittelee globalisaation yhteyttä seksibisnekseen, prostituutioon ja ihmiskauppaan. Penttisen kansainvälisen politiikan väitöskirja kuuluu kansainvälisten suhteiden (International Relations) tutkimusperinteeseen. Väitöskirjassa katsotaan kansainvälisiä suhteita naistutkimuksen näkökulmasta käsin. Sukupuoliero määrittellään subjektiuden ja objektiuden kautta. Mies nähdään yhteiskunnan aktiivisena toimijana (subjektina), ja nainen puolestaan näyttäytyy miehen toiminnan kohteena (objektina). Penttinen käyttää tutkittavistaan, entisen Neuvostoliiton alueelta Suomeen muuttaneista seksityöläisnaisista, Julia Kristevan käsitettä ”abject”. Sillä tarkoitetaan äärimmäisessä kurjuudessa ja toiseudessa eläviä toiminnan kohteita, jotka elävät yhteiskunnan marginaalissa ja ovat monella tavoin poissuljettuja yhteiskunnallisesta toiminnasta.

Penttisen teoreettinen viitekehys pohjautuu uusliberalismin sukupuolittuneeseen kritiikkiin,

ja hän näkee valtioiden rajat ylittävissä seksibisneksessä ulkomaiset seksityöntekijät globalisaation uhreina. Globalisaatio puolestaan on maskuliininen mekanismi ja siitä hyötyvät ennen kaikkea miehet. Penttinen lähtee liikkeelle ajatuksesta, että hänen tutkimuskohteensa määrittävät suomalaisessa yhteiskunnassa toiseksi (abjekteiksi) sukupuolensa, etnisen taustansa ja ammattinsa kautta. Niinpä väitöskirja ammentaa vaikutteita naistutkimuksen ohella myös etnisyyden tutkimuksesta. Penttinen korostaa sitä, kuinka Suomessa toimivat ulkomaiset (pääasiassa entisen Neuvostoliiton alueelta Suomeen muuttaneet) seksityöntekijänaiset ovat toisia suhteessa suomalaisiin seksityöntekijöihin, koska heidän toimintamahdollisuutensa suomalaisessa yhteiskunnassa ovat suomalaisia ”kollegoitaan” rajallisemmat esimerkiksi puutteellisen kielitaidon ja yhteiskunta (hyvinvointivaltio) -tuntemuksen vuoksi.

Väitöskirjassa on vahva teoreettinen orientaatio, ja Penttinen esittää tutkimuksensa teoreettisen viitekehyksen ja käsitteelliset valinnat perusteellisesti ja perustellusti. Tutkimuksen

Elina Penttinen
*Corporeal globalization
Narratives of subjectivity
and otherness in the
sexscapes of
globalization*
Tapri. University of
Tampere, Tampere
(Tampereen yliopisto-
paino Oy Juvenes Print),
2004
315 s.

empiirisestä osuudesta voi kuitenkin esittää muutamia tarkentavia kysymyksiä. Penttinen määrittelee väitöskirjansa etnografiseksi tutkimukseksi. Aineistona toimivat lähinnä kenttäpäiväkirjat. Aineiston analyysissä hän käyttää hyväkseen narratiivista tekstin lukutapaa. Aineisto käsittää kolme tapaustutkimusta: Helsingin seksibaarinen seksityöläisten, Lapin viikonloppuprostituoitujen ja Tampereen eroottisten tanssijoiden havainnoinnin. Penttinen on avustajiensa (yksi/havainnointikerta) kanssa pyrkinyt lähestymään kutakin kolmea ryhmää havainnoinnilla ja haastattelemalla. Haastattelut tarkoittavat tässä yhtey-